

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ
СПРАВ УКРАЇНИ**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали

**X Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої Дню української писемності та мови
(Київ, 28 листопада 2014 року)**

Київ 2014

УДК 833:34(063)

ББК Ш 1

У 45

Редакційна колегія:

Чернєй В.В., ректор Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент;

Костицький М.В., професор кафедри філософії права та
юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор, дійсний член (академік) Національної
академії правових наук України, член-кореспондент Національної
академії педагогічних наук України;

Гусарєв С.Д., перший проректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С.С., проректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гора І.Ю., перший проректор Національної академії
внутрішніх справ;

Маруніч І.І., начальник кафедри юридичного
документознавства Національної академії внутрішніх справ, кандидат
філологічних наук, доцент;

Красницька А.В., старший викладач кафедри юридичного
документознавства НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Національної академії внутрішніх справ 15 жовтня 2013 року
(протокол № 2)*

Матеріали подано в авторській редакції

**Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми,
перспективи [Текст] : матеріали X Всеукр. наук.-практ.
конф. (Київ, 28 листоп. 2014 р.). – К. : Нац. акад. внутр.
справ, 2014. – с.**

ББК Ш 1

© Національна академія внутрішніх справ, 2014

ПЕРЕДМОВА

Однією з ознак народності є мова як найкращий виразник духовної культури народу. Наявність мови – необхідна умова матеріального і духовного буття в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Мова зберігає єдність народу в історичній зміні поколінь і суспільних формацій, об'єднуючи народ у часі, географічному і соціальному просторі. У цьому контексті варто нагадати слова видатного вченого-педагога Костянтина Ушинського: “Поки жива мова в устах народу, до то часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відібрати в народі спадщину, створену незчисленими поколіннями його віджилих предків”. Ці слова переконливо свідчать про те, що саме мова відіграє вирішальну роль у формуванні особистості, національного характеру, етнічної спільності народу, нації.

Українська мова як основа духовної культури українського народу формує й об'єднує націю, зберігає національну культуру і передає з покоління в покоління, що забезпечує її спадкоємність та постійне оновлення. Престиж української нації, сприйняття українського народу в інших культурах істотно залежить від стану української мови.

Мова як продукт еволюції людського суспільства справила величезний вплив на розвиток права. У сучасних умовах форма права не може виступати інакше як знакова форма, джерелом і втіленням якої є мова. Правові поняття і норми можуть бути виражені тільки за допомогою мови. Наміри правотворця отримують вираження у нормах права через засоби мови, якою створюються тексти нормативно-правових актів. Через мову реалізуються цілі та завдання законодавчої політики.

Право і мова взаємно впливають одне на одного, знаходяться у відносинах взаємозбагачення. Мова і право виступають як регулятори поведінки людини у суспільстві, є соціальними, нормативними, ієрархізованими системами, що регулюють поведінку людей. Унікальною особливістю мови як системи є її знаковість, а права – його державно владний

характер. Загальними і для мови і для права як соціальних феноменів є властивості системності, нормативності та ієрархічності.

Найбільш істотним компонентом мови права та основним елементом тексту нормативно-правового чи індивідуального акта є юридична термінологія. Точність і ясність правових формулювань, чітке, зрозуміле та доступне їх мовне втілення, правильне й однозначне використання юридичної термінології сприяє належному розумінню нормативно-правових актів і є важливою передумовою подальшого процесу інтерпретації та реалізації правових приписів.

Характеризуючи місце мови в юриспруденції, можна говорити про мову як об'єкт юридичного регулювання, засіб законодавчої та правозастосовної діяльності. Мова юриспруденції є найважливішим засобом правової комунікації, правового пізнання та передавання правової інформації у суспільстві.

Сьогодні мова в юриспруденції дедалі частіше стає предметом широких дискусій і наукових досліджень, проводяться конференції та практичні семінари, на яких досліджуються численні аспекти функціонування та розвитку мови і мовлення в юрисдикційній діяльності.

У стінах Національної академії внутрішніх справ Всеукраїнська науково-практична конференція з проблем розвитку та функціонування державної мови, присвячена Дню української писемності та мови, проходить десятий рік поспіль. Цього року конференція є ювілейною та посвячується 200-й річниці від дня народження Тараса Григоровича Шевченка.

Незважаючи на надзвичайно складний для держави час, більше вісімдесяти науковців взяли участь у цьому заході. Це свідчить про вагомість тих проблем, які розглядаються на конференції, про їх актуальність для академічної науки, для правоохоронних відомств, органів виконавчої влади, закладів освіти і, звичайно ж, для всього українського суспільства.

Для участі в роботі конференції були залучені провідні науковці та науково-педагогічні працівники таких вищих навчальних закладів і наукових установ України, як: Інститут української мови НАН України, Український мовно-інформаційний фонд Національної академії наук України, Академія адвокатури України, Академія муніципального управління, Львівський державний університет внутрішніх справ, Херсонський державний університет, Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, Білоцерківський інститут економіки та управління, Національна академія прокуратури України, Донецький юридичний інститут МВС України, Національна академія внутрішніх справ, Одеський державний університет внутрішніх справ, Київський національний лінгвістичний університет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка НПУ ім. М.П. Драгоманова, Херсонський національний технічний університет.

Напрацювання учасників конференції об'єднані у такі секції: науково-теоретичні засади юридичної лінгвістики, розвиток юридичної термінології на сучасному етапі, використання лінгвістичних знань у юридичній практиці. Подальшого розвитку отримала секція “Наукові дослідження здобувачів, ад’юнктів, магістрів, курсантів, студентів”.

Повідомлення, проголошені на конференції, заслуговують на особливу увагу у зв’язку з високим рівнем їх науковості, практичної значущості й актуальності в сучасній лінгвістиці та юриспруденції.

Наостанок варто нагадати слова великого Тараса Шевченка:

*“Мова рідна, слово рідне,
хто вас забуває,
той у грудях не серденько,
тільки камінь має”.*

Редекційна колегія

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ, АД'ЮНКТИВ,
МАГІСТРІВ, СТУДЕНТІВ, КУРСАНТІВ**

Г.В. Карнаух, молодший науковий співробітник Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України;

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України **Л.Л. Шевченко**

**АВТОМАТИЧНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ОМОНІМІЧНИХ
ОДИНИЦЬ НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ НОРМАТИВНО-
ПРАВОВИХ АКТІВ**

У світовій лінгвістиці зростає розуміння важливості проведення фундаментального дослідження системних зв'язків у тріаді “інформація – мова – інтелект”. Свідченням цього є значна кількість науково-технічних програм, присвячених вивченню інтелектуальних мовно-інформаційних систем, зв'язків між мовою та мисленням, а також когнітивних процесів, особливо їх лінгвістичних аспектів і т. ін. Зрозуміло, що нові погляди та підходи стосовно шляхів розвитку лінгвістичної науки вимагають від неї вирішення й нових завдань: “наукова проблема в цій галузі лежить у площині побудови формалізованих моделей лінгвістичної компетенції, апробації і верифікації цих моделей та створенні на їхній основі ефективно діючого програмного забезпечення...” (Широков В.А.). Зрештою, потреба автоматизованої обробки текстів викликала

формування цілого науково-технічного напрямку – опрацювання природної мови (Natural Language Processing – NLP).

Серед систем NLP, розроблених в Українському мовно-інформаційному фонді Національної академії наук України (УМІФ НАНУ), широке застосування мають інформаційно-пошукові системи, системи граматичного анотування, індексування текстів, машинного перекладу, семантичного, статистичного аналізу й синтезу мовних одиниць, інструментальні системи укладання словників різного типу (тлумачних, перекладних, орфографічних, етимологічних, фразеологічних, словників словосполучень, частотних тощо), системи менеджменту лінгвістичних корпусів та ін. Останнім часом набуває особливого значення створення лінгвістичних корпусів, які налічують сотні мільйонів і навіть мільярди слововживань і є інструментом фронтального дослідження мови – як у феноменальному, так і в контекстуальному аспектах. При цьому значно загострюється проблема ідентифікації і кваліфікації різного роду лінгвістичних неоднозначностей, і насамперед – зняття граматичної омонімії слів. Від успішного розв’язання останньої проблеми залежить створення ефективного інструментарію автоматизованого маркування корпусів, без якого розвиток корпусної лінгвістики взагалі стає проблематичним.

Питання, пов’язані з вивченням й усуненням граматичної неоднозначності словоформ, досліджено багатьма лінгвістами і на теоретичному, і на практичному рівнях. Теоретичний аспект (здебільшого в контексті загальних проблем мовної неоднозначності, омонімії та полісемії, зумовлених потребами лексикографії, лексикології та граматики) висвітлено в працях О. Потебні, Л. Авксентьева, Ю. Апресяна, О. Ахманової, В. Виноградова, Г. Гнатюк, Т. Грязнухіної Н. Клименко, М. Кочергана, Л. Лисиченко, А. Лучик, М. Муравицької, В. Русанівського,

О. Смирницького, О. Тараненка, Г. Уфімцевої, О. Шипнівської, В. Широкова, Д. Шмельова та ін. Практичний аспект (дослідження особливостей автоматичної ідентифікації текстових слівформ (машинний переклад, автоматичне коригування тексту тощо)) представлено у роботах Т. Аполлонської, С. Білокриницької, Т. Грязнухіної, А. Залізняка, Ю. Зеленкова, Т. Любченко, Ю. Марчука, Т. Молошної, О. Невзорової, Ю. Орехова, Р. Піотровського.

У результаті роботи над розробленням формалізованих методів аналізу й усунення мовних неоднозначностей в УМІФ НАНУ створено програму автоматичної детермінації омонімічних одиниць із використанням статистичних методів. Присвоєння граматичних характеристик слівформам забезпечується Граматичним словником української мови при використанні алгоритму лематизації, унаслідок чого аналізована одиниця набуває набору граматичних параметрів (v, g) , де v – частина мови, а g – граматичне значення. Омонімічна слівформа отримує декілька таких наборів (для кожного значення окремо) у кількості від 1 до n (Кригін М.Ю.).

Практичне використання зазначеного програмного засобу показало, що специфіка орфографічного та пунктуаційного оформлення текстів суттєво впливають на результати зняття в ньому граматичної неоднозначності. Стилiстичні особливості текстів при цьому також відіграють неабияку роль. Наприклад, для нормативно-правових актів, з огляду на своєрідність законодавчої мови, можна виробити ряд додаткових функцій, які допоможуть видалити зайву інформацію з граматичного набору омонімічної слівформи. Оскільки граматичний словник досить широко представляє лексику української мови (включаючи розмовну, застарілу, рідковживану та ін.; власні назви нарівні із загальними), більшість слівформ визначаються програмою як омонімічні. Виникає потреба створення лексико-граматичних

фільтрів, формування яких ґрунтується на детальному вивченні особливостей мови зазначених текстів.

Так, до фільтру можна ввести такі леми та граматичні значення: вигуки (*а* – уживається для вираження здогаду, здивування і т. ін.); частки з ремаркою *підсил.* (*і* – уживається для підкреслення, виділення значення слова, перед яким стоїть); усі леми з ремаркою *розм., діал.* (*віда* – звістка, чутка, повідомлення); рідковживані або нехарактерні для мови законодавства слова (*банка* – скляна, металева і т. ін. посудина переважно циліндричної форми; підвищення морського дна, мілина в морі; дошка, яка надає шлюпці або човну поперечної міцності й одночасно служить сидінням для веслярів), серед яких і словоформи, що є власними назвами (*Або* – назва міста у Фінляндії); кличний відмінок однини і множини для іменників чоловічого, жіночого, середнього роду (*адміністрації* – кличний відмінок, множина); особові форми наказового способу (*плати* – відшкодовувати вартість одержаного або використаного), форми 1-ої особи для дієслів (*вищим* – видавати уривчасті, різкі, пронизливі звуки).

Отже, з огляду на специфіку законодавчих текстів, які не описують подій, фактів, наукових понять, почуттів і переживань людей, не характеризують ставлення до певних осіб, явищ дійсності, а владно приписують суб'єктам права конкретну модель поведінки, формують вимоги, загальнообов'язкові норми, можна сформулювати певні мовні норми, які, у свою чергу, дозволять розробити відповідні програмні засоби автоматичного опрацювання текстів зазначеного виду, зокрема, створити лексико-граматичні фільтри, що сприятимуть збільшенню кількості правильно ідентифікованих неоднозначних словоформ.

І.І. Котубей, здобувач кафедри кримінального процесу НАВС;
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу НАВС **В.В. Рожнова**

ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ У ФОРМУЛЮВАННІ ПІДСТАВ ВИЗНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ТАКИМ, ЩО НЕ ВІДПОВІДАЄ ФАКТИЧНИМ ОБСТАВИНАМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Серед підстав для скасування або зміни судового рішення КПК України передбачає невідповідність висновків суду, викладених в судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження (п. 2 ч. 1 ст. 409, ст. 411 КПК України). У свою чергу у ч. 1 ст. 411 КПК України наведено перелік підстав для визнання судового рішення таким, що не відповідає обставинам кримінального провадження. Формулюючи систему підстав для визнання судового рішення таким, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження, законодавець використав положення, що містять оціночні поняття. Так, судове рішення є таким, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження, зокрема, якщо суд не взяв до уваги докази, які могли *істотно вплинути* на його висновки; за наявності *суперечливих доказів*, які мають *істотне значення* для висновків суду, у судовому рішенні не зазначено, чому суд взяв до уваги одні докази і відкинув інші; висновки суду, викладені у судовому рішенні, містять *істотні суперечності*.

Під оціночними поняттями загалом розуміють відносно визначені поняття, зміст яких встановлюється лише з урахуванням конкретної ситуації, обставин конкретного провадження.

Наявність оціночних понять і термінів у кримінальному процесуальному праві є вкрай необхідним. Вони дозволяють врахувати конкретні обставини провадження і обрати відповідне рішення з числа тих, які передбачені законом або випливають з його змісту, що робить кримінальне процесуальне законодавство універсальним, здатним стати нормативною основою вирішення будь-якої ситуації. Основною ознакою, що дозволяє відмежувати оціночні поняття від понять, що такими не є, виступає наявність процедури оцінки, під час якої встановлюється відповідність змісту цього абстрактного припису конкретній життєвій ситуації, обставинам провадження. Послідовність і порядок такої оцінки розроблені логікою, однак, зважаючи на наявність у кримінальному процесуальному законі спеціальних норм, які регулюють оцінку доказів, зміст оціночних понять може встановлюватись як під час оцінки, правила якої встановлені логікою, так і під час оцінки, що є самостійним елементом процесу доказування.

Слід вказати на те, що оціночні поняття, які містяться у ч. 1 ст. 411 КПК України належать до числа якісних, тобто тих оціночних понять, які виражають якісні характеристики об'єктів відображення (істотність впливу, істотність значення, істотність суперечностей, суперечливість доказів). Під час оцінки таких понять слід враховувати те, що:

- 1) об'єктом оцінки є якісні властивості явищ, які, як правило, не можуть бути вичерпно та однозначно охарактеризовані;
- 2) для якісної оцінки відсутній точно визначений критерій;
- 3) якісні оцінки не допускають чітко визначених стандартів, наслідком чого є певна невизначеність, проблемність встановлення їх змісту;
- 4) якісній оцінці властива відносна неспростовність, що означає відсутність засобів для негайної перевірки істинності якісної оцінки.

Належне застосування оціночних понять багато в чому залежить від рівня правосвідомості суб'єкта

правозастосування, що пов'язано з необхідністю встановлення змісту норм, в яких вони закріплені. Як засвідчує аналіз правозастосовної практики, труднощі при використанні оціночних понять виникають саме на етапі тлумачення (аналізу) норми, що містить оціночне поняття, оскільки суб'єкту правозастосування фактично доводиться самостійно його моделювати. Правильне розуміння та застосування оціночного поняття, що міститься в одній нормі права, вимагає звернення до інших норм, розкриття змісту оціночного поняття, виходячи з сукупності норм і понять, які в них закріплені. Так, оціночне поняття “істотний вплив”, що міститься у п. 2 ст. 411 КПК України, може бути розкрите через положення ч. 1 ст. 412 КПК України, що формулює поняття істотних порушень вимог кримінального процесуального закону, і відповідно тлумачитись таким чином: суд не взяв до уваги докази, які могли вплинути на ухвалення ним законного та обґрунтованого судового рішення. Оціночне поняття “істотне значення”, що міститься у п. 3 ст. 411 КПК України, може бути розкрите, зокрема, через положення ч. 1 ст. 368 КПК України, що містить перелік питань, які підлягають вирішенню судом під час ухвалення вироку, і відповідно тлумачитись таким чином: за наявності суперечливих доказів, які встановлюють наявність чи відсутність підстав для прийняття рішень, передбачених ч. 1 ст. 368 КПК України, у судовому рішенні не зазначено, чому суд взяв до уваги одні докази і відкинув інші.

Відсутність законодавчого роз'яснення оціночних понять і термінів також значно підвищує роль доктринального тлумачення, заснованого на узагальненні практики та різного роду оцінок. І хоча доктринальне тлумачення належить до різновидів неофіційного тлумачення норм права, воно має важливе значення для правотворчої та правозастосовної практики, оскільки є результатом наукового аналізу правових норм.

Т.Ц. Кашперська, здобувач кафедри цивільного права і процесу НАВС;
Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор заступник начальника кафедри цивільного права і процесу НАВС **С.С. Бичкова**

ЯКІ ЮРИДИЧНІ ФАКТИ МОЖУТЬ ВСТАНОВЛЮВАТИСЯ СУДОМ З МЕТОЮ ОХОРОНИ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ?

Серед інших категорій справ, які розглядаються в порядку цивільного судочинства, суд розглядає справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Встановлення таких фактів має наслідком виникнення, зміну чи припинення правових відносин різної юридичної природи, у тому числі й сімейних правовідносин.

Враховуючи юридичну природу таких правовідносин, їх зміст і суб'єктний склад, а також положення частин 2, 3 ст. 234, частин 1, 2 ст. 256 ЦПК України, статей 130–132 СК України, можна дійти висновку, що в порядку окремого провадження розглядаються справи про встановлення таких фактів, що тягнуть виникнення, зміну чи припинення сімейних правовідносин: 1) родинних відносин між фізичними особами; 2) реєстрації шлюбу; 3) розірвання шлюбу; 4) усиновлення; 5) батьківства (материнства); 6) проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу.

Встановлення факту родинних відносин може мати місце, якщо в силу певних причин зазначений факт не був зареєстрований органами державної реєстрації актів цивільного стану (далі – органами ДРАЦСу), у реєстрації зазначеного факту органами ДРАЦСу було відмовлено, помилка органів ДРАЦСу в актовому записі має настільки давнє походження, що її виправлення має потягти за собою цілу низку виправлень в інших актових записах тощо.

Суди можуть встановлювати факти усиновлення, реєстрації та розірвання шлюбу, якщо в органах ДРАЦСу не зберігся відповідний запис, у його відновленні було відмовлено або запис може бути відновлений лише на підставі рішення суду про встановлення факту реєстрації акту цивільного стану. Типова ситуація може виникнути при реєстрації шлюбу на судні, якщо на день звернення до органу ДРАЦСу для отримання свідоцтва про шлюб одна з осіб, з якою було зареєстровано шлюб на судні, померла.

Відповідно до статей 130–132 СК України факт батьківства (материнства) може бути встановлений за рішенням суду у разі смерті чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини (смерті жінки, яка вважала себе матір'ю дитини), якщо запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень проведено за прізвищем матері, а ім'я та по-батькові батька дитини записані за вказівкою матері (ч. 1 ст. 135 СК України) або запис про матір дитини, батьки якої невідомі, проведено за рішенням органу опіки та піклування (ч. 2 ст. 135 СК України).

Встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу здійснюється судом тільки у випадку, якщо цей факт породжує виникнення, зміну або припинення правовідносин, зокрема: виникнення права спільної сумісної власності на майно, набуте чоловіком і жінкою за час спільного проживання, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними, і, як наслідок, поширення на правовий режим такого майна положень глави 8 СК України (ст. 74 СК України); виникнення права на утримання відповідно до положень ст. 76 СК України у того з них, хто став непрацездатним під час спільного проживання, якщо жінка та чоловік тривалий час проживали однією сім'єю (ч. 1 ст. 91 СК України); виникнення права врегулювати свої сімейні (родинні) відносини за договором,

який має бути укладений у письмовій формі (ч. 2 ст. 9 СК України) тощо.

За результатами розгляду справ про встановлення фактів, що тягнуть виникнення, зміну чи припинення сімейних правовідносин, суд ухвалює рішення. Відповідно до ч. 2 ст. 259 ЦПК України рішення суду про встановлення факту, який підлягає реєстрації в органах ДРАЦСу або нотаріальному посвідченню, не замінює собою документів, що видаються цими органами, а є тільки підставою для одержання зазначених документів.

І.А. Боровська, здобувач кафедри цивільного права і процесу НАВС;

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу НАВС **Г.В. Чурпіта**

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СТОРІН У СПРАВАХ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Процесуальне законодавство не містить дефініцію сторін. У ст. 30 ЦПК України лише вказується, що сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач, якими можуть бути фізичні особи, юридичні особи, а також держава. У науці цивільного процесу питання визначення поняття сторін та їх юридичної природи є досить дискусійним. Так, деякі вчені схиляються до думки, що сторони – це суб'єкти матеріальних правовідносин, які є предметом судового розгляду цивільної справи. Ми поділяємо думку науковців, які вважають, що спроба давати визначення сторін з урахуванням суб'єктної структури спірних правовідносин не обґрунтована.

М. Й. Штефан зазначає, що спір може мати місце при відсутності таких відносин у дійсності, тому правосуб'єктність можуть мати особи, які лише вважають, що між ними існують матеріально-правові відносини. Становище сторін у процесі тісно пов'язане з правопорушенням. Але може бути і без нього, внаслідок помилки про наявність між ними спірних правовідносин. Окрім того, особа може вимагати від суду усунення умов, які створюють реальну загрозу порушення.

У цій площині правильно зауважено В.В. Комаровим, що для визнання сторін наявність таких відносин взагалі не має значення. На момент відкриття провадження у цивільній справі, а також у провадженні до судового розгляду і навіть під час судового розгляду існування матеріальних правовідносин не відоме, оскільки їх наявність чи відсутність встановлюється рішенням у справі. Наявність чи відсутність між сторонами матеріальних правовідносин жодною мірою не відбивається на їх правовому становищі. Основним у характеристиці сторін є те, що вони є учасниками цивільного спору, переданого для розгляду до суду.

Зазначена позиція є прийнятна також по відношенню до справ щодо захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, адже у цих справах найчастіше предметом судового розгляду є наявність або відсутність правових відносин, що виникають із заподіяння шкоди такому особистому немайновому благу фізичної особи як здоров'я внаслідок негативного впливу правопорушника на довкілля (здійснення небезпечної діяльності, виготовлення або реалізація небезпечних продуктів споживання, порушення санітарно-гігієнічних умов праці, навчання тощо). Проте погіршення стану здоров'я, хвороба людини може бути спричинена іншими факторами впливу або сумісно з ними. Враховуючи судову практику із розгляду та вирішення справ щодо захисту права на безпечне для життя і здоров'я

довкілля, слід зазначити, що доволі часто існування наведених матеріальних правових відносин спростовуються у ході судового розгляду даної категорії справ.

Окрім того, сторони завжди мають у переданій на розгляд судовій справі особистий юридичний інтерес, який буде протилежним як за матеріальним, так і за процесуальним характером. Матеріально-правовий інтерес визначається спірними матеріальними правовідносинами, що виникають між сторонами, процесуально-правовий – правовими наслідками розв'язання спору.

Отже, під час визначення поняття сторін повинні враховуватися як матеріально-правові, так і процесуальні ознаки цього поняття, оскільки сторони, перш за все, є інститутом процесуального права.

У процесуальній літературі виокремлюються такі характерні ознаки сторін як учасників цивільного процесу: 1) сторони – це особи, між яким виник спір про право, який підлягає розгляду й вирішенню в судовому порядку; 2) наявність у сторін юридичної заінтересованості; 3) на сторони поширюються матеріально-правові наслідки вирішення справи у суді; 4) сторони – це учасники цивільного процесу, які діють на захист власних прав, свобод і інтересів; 5) сторони зобов'язані сплатити всі судові витрати (якщо вони не звільнені від витрат повністю або частково законом чи судом), пов'язані з розглядом їх справи у суді; 6) сторони – це учасники справ позовного провадження; 7) відносно сторін у цивільному процесі допускається правонаступництво.

Отже, сторони у справах щодо захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля – це особи, які є учасниками цивільного спору про право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, що переданий до суду з метою його вирішення, наділені визначеними законодавством процесуальними правами та обов'язками для вчинення

процесуальних дій, мають юридичну заінтересованість у вирішенні спору на свою користь та на яких поширюється правові наслідки судового вирішення справи.

В.О. Рибак, здобувач кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ;
Науковий керівник: професор кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **А.С. Токарська**

ПРАВНИЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ОБ’ЄКТ УВАГИ КОСТЯ ЛЕВИЦЬКОГО

Історична постать громадсько-політичного діяча Галичини, доктора права, першого голови уряду ЗУНР Костя Антоновича Левицького маловідома сучасникам. Ця потужна особистість постає перед дослідниками як визначний правник, політик, громадський діяч, учений і адвокат. Його діяльність позиціонована рамками періоду національно-культурного “ренесансу” в Галичині середини 80-х рр. XIX ст. – першою чвертю XX ст.

Попри величні громадські здобутки К. Левицького, зупинимо увагу лише на тому, що цей відомий правник залишив у своїй спадщині для розвою українського правознавства, для розвитку правничої лінгвістичної науки. Таким спадком є його подвижницька праця в справі видання журналу “Часопись правнича”, у якому доктор права започаткував систематичну працю “правнича термінологія”. Часопис виходив у світ із 1889 року до

1900 року за підтримки О. Огоновського, А. Горбачевського, Є. Олесницького і С.Федака. Кость Левицький працював незмінним редактором, сам із номера в номер подавав до друку власні наукові розвідки. Обсяг щомісячного видання становив 16 сторінок, незважаючи на матеріальні та поліграфічні труднощі, як і труднощі із авторським колективом. Подекуди редакторів доводилося в одному числі часопису вмішувати і два свої дописи.

Неперевершену роль у формуванні української юридичної термінології відіграв укладений К. Левицьким у 1893 р. “Німецько-український правничий словар”, над яким він працював майже 10 років (1920 р. перевидано у Відні). У передмові до словника автор зазначив, що сила рідної мови лежить в любові самого народу до мови, бо лише той народ має будучність, котрий любить рідну мову.

Особливо активною була робота над словником у 1883 році, коли було створено комітет, до якого увійшли перекладачі та правники, які спільно займалися перекладами австрійських законів українською мовою. Під керівництвом К. Левицького австрійські закони перекладали також члени львівського товариства “Кружок правників”.

Через недосконалість Цивільного кодексу Австро-Угорської імперії виникала низка проблем у задоволенні судових позовів і запитів, особливо сільського населення Східної Галичини. Такий матеріал К. Левицький брав зі своєї адвокатської практики. Потреба пояснення, чому виникають непорозуміння й потреба тлумачення окремих положень цивільного права спонукала його до написання книги “Про неважність в новім процесі цивільнім. Розвідка з австрійського права процесового”. У праці йдеться про те, що основними причинами непорозумінь було неправильне тлумачення певної справи. Прикладами таких понять, які не завжди задовольняли потреби юридичної практики, є: *конечна оборона, вміняємость після віку обжалованого,*

співвина, карно-правний, задавлення кари, публичні проступки, погаснення карної одвічальності, примиренє покривдженого з винуватцем, право звичаєве, насильство, розбой, убійства, ушкодження тіла, порушення чужого майна, система кар маєткових, питома руське право, роди проступків, поліційні правопорушення, проступки проти честі, чини кари гідні, помочи суду, відшкодування, предмет проступку, злий намір, карно-правна одвічальність, приватно-правна одвічальність, піддати езекутиві права, устав езекуційний.

Оскільки кодекси були термінологічно недосконалими, у багатьох випадках додаткове оскарження будь-якого судового вироку нічого не вирішувало.

Відтак, подвижницька праця Костя Левицького в справі удосконалення правничого лексичного багатства була напруженою і плідною.

Д.А. Пеший, ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС;
Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри кримінального процесу НАВС **Л.Д. Удалова**

УНІФІКАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Глибокі соціальні перетворення в нашій державі, що відбуваються протягом останніх років, обумовили стрімке зростання правотворчої діяльності, у тому числі у сфері кримінального провадження. Однак кількісні показники прийнятих законів і підзаконних нормативно-правових актів

не завжди означають їх належну якість, оскільки певна їх частина не відповідає вимогам юридичної техніки. Між тим, наявність досконалих з техніко-правової точки зору нормативно-правових актів є однією з основних умов ефективності законодавства, засобом забезпечення законності правозастосовної діяльності.

Велике значення для досягнення відповідності текстів нормативно-правових актів правилам юридичної техніки має правильне використання мовних засобів вираження змісту норм права, оскільки саме мова як універсальна знакова система покликана забезпечити взаємодію між суб'єктами правотворчості та правореалізації.

Важливим елементом мови нормативно-правових актів, який слугує більш точному та адекватному відображенню явищ правової дійсності, виступає нормативно-правова термінологія, що на цей час є подекуди далекою від досконалості як з точки зору юридичної техніки, так і з точки зору правил української мови, що доволі негативно впливає на дотримання режиму законності у правозастосовному процесі.

Серед недоліків сучасної нормативно-правової термінології виділяють такі: визначення одним терміном декількох різних понять або декількома поняттями одного термін; відсутність у деяких термінів чітких дефініцій; використання як термінів слів, що мають експресивне забарвлення; не завжди обґрунтоване використання іноземних термінів; застосування неправильних з точки зору лінгвістики та стилістики, немілозвучних термінів; використання застарілих термінів і розмовних висловів тощо.

Вказані недоліки нормативно-правової термінології притаманні й галузі кримінального процесуального права, що призводить до спотворення волі законодавця щодо врегулювання суспільних відносин у сфері здійснення кримінального провадження, виникнення труднощів під час

застосування кримінальних процесуальних норм. Наслідком цього є порушення прав конкретних осіб, відсутність однакового застосування кримінального процесуального закону України на всій території його дії.

Подоланню наявних недоліків нормативно-правової термінології покликана сприяти її уніфікація, спрямована на створення несуперечливої системи понять і термінів, які містяться у різних джерелах кримінального процесуального права України. Одним із основних способів уніфікації нормативно-правової термінології є розробка дефініцій правових понять.

Нормативно-правові терміни позначають певні правові поняття, що відображають явища правової дійсності. Дефініції нормативно-правових термінів можуть бути легальними (нормативними), тобто такими, що закріплені в нормативно-правових актах, та доктринальними (науковими), тобто такими, що не закріплені в нормативно-правових актах.

Зважаючи на те, що доктринальні дефініції, що існують в юридичній науці, щодо того чи іншого терміна, не є обов'язковими для суб'єктів правозастосування, як спосіб уніфікації нормативно-правової термінології може розглядатись лише розробка дефініцій суб'єктами правотворчості, іншими органами державної влади (Конституційним Судом України, Верховним Судом України, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ).

На наш погляд, найбільш оптимальним є варіант визначення нормативно-правового терміна суб'єктом правотворчості, який увів цей термін у законодавчий обіг, оскільки саме він володіє знанням щодо точного значення використаного у тексті законодавчого акта терміна

У теорії та науці кримінального процесу висловлені різні погляди на закріплення дефініцій у нормативно-

правових актах – як позитивні, так і негативні. Вважаємо, що в цьому питанні необхідним є уважний, виважений підхід. Дефініції в тексті нормативно-правового акта, на нашу думку, мають бути сформульовані у разі появи нового терміна, що відображає нове явище правової дійсності, а також, коли наявний термін не відповідає поняттю, яке він відображає. Крім того, у кожному випадку слід враховувати ступінь впровадження відповідного терміна в правову науку та практику.

Так, чинний КПК України запровадив у правозастосовну практику інститут підозри, до того часу не відомий у такій формі вітчизняному кримінальному процесуальному законодавству. Однак, на відміну від обвинувачення, дефініція якого міститься у п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК України, законодавець не сформулював дефініції поняття “підозра”, хоча саме з моментом повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, пов’язується початковий етап притягнення особи до кримінальної відповідальності. Не відповідає поняттю, яке він відображає, і термін “закон України про кримінальну відповідальність” (п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК України), оскільки на цей час закон України про кримінальні проступки відсутній і єдиним законодавчим актом України, який встановлює кримінальну відповідальність, є Кримінальний кодекс України.

Отже, точність і зрозумілість нормативних приписів кримінального процесуального закону, а значить і законність правозастосовної практики у цій сфері, багато в чому визначаються тим, наскільки правильно в КПК України та інших джерелах кримінального процесуального права використовується термінологія, що несе основне смислове навантаження правових норм. Саме тому одним із актуальних завдань сучасної правової науки та практики є

уніфікація нормативно-правової термінології, зокрема у сфері кримінального провадження.

О.В. Шульга, ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС;
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника кафедри кримінального процесу НАВС
Д.О. Савицький

**ВСТАНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТЬ
“БЕЗПОСЕРЕДНЬО” ТА “ЩОЙНО” ПРИ ВИРІШЕННІ
ПИТАННЯ ПРО ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ,
ПІДОЗРЮВАНОЇ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ**

Наявність установлених законом підстав для затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, уповноваженою службовою особою є обов'язковою вимогою міжнародно-правових актів та національного кримінального процесуального законодавства.

Відповідно до ч. 1 ст. 208 КПК України уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі, лише у таких випадках:

- 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;
- 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Якщо затримання на підставі обставин, зазначених у першому випадку, особливих труднощів у правозастосовній

практиці не викликає, то затримання на підставі п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України, ускладнюється необхідністю тлумачення ряду оціночних понять, серед яких “безпосередньо після вчинення злочину” та “щойно вчинила злочин”.

З однієї сторони, можна стверджувати, що тлумачення цих понять більшою мірою пов’язане не з конкретним періодом часу, що обчислюється годинами чи хвилинами, а з фактичними обставинами, за яких була виявлена особа. Ці обставини мають бути такими, що дозволяють зробити обґрунтоване припущення щодо прямого, без проміжних ланок та посередництва кого-, чого-небудь (безпосереднього) зв’язку між злочином та участю конкретної особи у його вчиненні.

Однак, з іншої сторони, системне тлумачення поняття “безпосередньо після вчинення злочину” у смисловому зв’язку з поняттям “щойно вчинила злочин” засвідчує той факт, що між вчиненням злочину певною особою та моментом, коли очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вкажуть уповноваженій службовій особі на те, що саме ця особа вчинила злочин, проходить зовсім незначний проміжок часу. Адже тлумачний словник української мови визначає слово “щойно” як зовсім недавно, тільки що, тільки-тільки.

Можливість затримання особи як такої, яка щойно вчинила злочин, обмежується випадками, коли особа вже не вчиняє злочинних дій, однак на неї як на особу, що вчинила злочин, вказує очевидець, в тому числі потерпілий, або її перебування на місці події, зовнішній вигляд і поведінка, сліди, залишені на її тілі, одязі, обстановка вчинення злочину у сукупності з іншими обставинами дають підстави вважати, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

В усіх інших випадках, коли виникає необхідність затримання і які не можуть бути віднесені до випадків, встановлених у п. 1, 2 ч. 1 ст. 208 КПК України, слід

керуватись загальним положенням, закріпленим у ч. 1 ст. 207 КПК України, щодо неможливості затримання будь-якої особи без ухвали слідчого судді. Тобто у таких випадках необхідно звертатись з клопотанням до слідчого судді про дозвіл на затримання або обрання іншого запобіжного заходу в порядку, передбаченому ст 184, 188 КПК України. Крім того, слід зважати і на заборону затримання без дозволу слідчого судді, суду підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, у зв'язку з підозрою або обвинуваченням у тому ж кримінальному провадженні (ст. 204 КПК України).

С.І. Клименко, вчитель спеціалізованої середньої загальноосвітньої школи І ступеня № 312 м. Києва;

Т.В. Гороховська, професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат педагогічних наук, доцент

ФУНКЦІОНУВАННЯ НОРМ ПРАВА У МОВНИХ ФОРМАХ

Сьогодні феномен мови права, на думку визначного дослідника цього питання Н.В. Артикуци, є об'єктом вивчення низки наук: юридичних (загальна теорія держави і права, філософія права, історія держави і права, логіка права, юридична герменевтика, юридична техніка), філологічних (теорія мовної комунікації, стилістика, термінознавство, лексикографія, семасіологія, історія мови, прикладна лінгвістика, культура мови, судова риторика), а також

формальної логіки, інформатики, філософії, соціології, історії, дипломатики, текстології тощо. Кожна з цих наукових галузей досліджує мову права доволі специфічно, розглядаючи феномен вербального втілення правової думки з різних позицій, у різних аспектах і площинах, за допомогою притаманних кожній науковій галузі наукових підходів і методів

У понятті правового статусу мови відображені об'єктивно наявні зв'язки між мовою та правом. Мовні відносини посідають особливе місце в системі соціальних зв'язків, які підлягають правовому регулюванню. Вони реалізуються в усіх без винятку сферах життєдіяльності людини, яка використовує слово як універсальний засіб отримання, збереження та передачі знань про природу та суспільство. Багатосторонні та різноманітні мовні контакти між індивідами та цілими соціальними групами постійно виникають у процесах здійснення правоздатності фізичних і юридичних осіб, держави та її органів, а також суб'єктів міждержавних відносин.

У вітчизняній та світовій практиці склалися два підходи до визначення статусу мови права. Сутність першого підходу полягає в тому, що мова правових актів розглядається як окремий стиль (С.С. Алексєєв, С.П. Кравченко, А.С. Піголкін, Н.І. Хабібуліна, А.Ф. Шнітцер). Мову права називають також “особливою юридичною мовою” (В.С. Венедиктов), “юридичним субстилем” (В.М. Демченко). Д.Х. Баранник одним з перших мовознавців проаналізував мову сучасного українського права, поставивши за мету визначити її місце в системі функціональних різновидів української мови. Він кваліфікує мову “правових актів як окремий функціонально-мовний феномен”. Мовознавець переконаний, що немає жодних підстав включати до одного стильового типу мови такий розмаїтий спектр жанрів, як, наприклад, заява про відпустку,

доповідна службова записка, розписка, доручення, протоколи зборів чи засідань і тексти Конституції країни, урядових постанов, численних законів, що регулюють життя суспільства. Щодо мови права назву “діловий стиль” можна вжити лише в дуже загальному, нетермінологічному значенні.

З іншого боку, існує традиційна концепція, згідно з якою мова права кваліфікується як один з різновидів офіційно-ділового стилю сучасної української літературної мови. Прихильниками цього погляду у вітчизняному мовознавстві є І.М. Кочан, Ю.Ф. Прадід, А.С. Токарська та ін. Узагальнивши наявні погляди, ми вважаємо, що є більше підстав uważати стиль мови законодавчих документів окремим функціонально-стильовим утворенням офіційно-ділового стилю сучасної української мови.

У своїх наукових працях знаний український філолог Н.В. Артикуца стверджує, що мова права є однією з професійних мов, яка виникла на основі літературної національної мови і характеризується сукупністю певних лінгвостилістичних параметрів і вимог до сучасного юридичного тексту. Мова права містить у собі низку відносно самостійних видів: мову законодавства і підзаконних правових актів, мову правозастосовної практики, мову юридичної науки і юридичної освіти, мову юридичної журналістики та ін. Крім того, предметна специфіка галузей права визначає додаткові особливості кожної з цих підмов, які у свою чергу також підрозділяються на декілька видів – мови цивільного, адміністративного, кримінального, міжнародного права тощо, мови відповідних видів судочинства і т. ін.

Діапазон досліджень правової лінгвістики, що заслуговує на детальне обговорювання, досить широкий. Так, аналізуючи особливості мови права, більшість дослідників розглядають питання співвідношення мови права та

звичайної мови. Однією з найцікавіших тем вважається юридична семантика – галузь, що бере свій початок у класичній юридичній герменевтиці та увібрала на шляху свого розвитку сучасні ідеї філософії, а далі й нові напрямки й методи лінгвістики. Велику зацікавленість викликають також питання комунікації в суді, комунікації юристів та неюристів, питання судової лінгвістики, дидактики в юридичній сфері та ін.

Стиль мови права має специфічні особливості, проте він не ізольований від інших мовних стилів, тому на рівні морфології та синтаксису містить у собі основні риси національної мови. Мова закону, як і будь-який інший різновид мовного стилю, виступає формою соціального спілкування, за допомогою якої законодавець впливає на суспільство.

Тексти українського законодавства характеризуються офіційністю, узагальненістю, певною стандартизованістю, кодифікованістю, безособовістю, настаново-інформативним характером, стилістичною нейтральністю, відсутністю індивідуально-авторських рис. Мова права вирізняється простотою та зрозумілістю, динамізмом, логічністю, об'єктивністю й обґрунтованою аргументованістю – тими особливими рисами, що зумовлюють добір мовних засобів та їх поєднання в текстах окремого функціонального стилю.

Актуальними проблемами мови права є теоретичні питання мовного забезпечення процесу правового регулювання, мовного тлумачення норм права, які дотепер не отримали належного висвітлення в науковому просторі.

Ефективний закон є творінням багатьох фахівців – юристів, соціологів, економістів, лінгвістів. Завдання законодавця полягає в тому, щоб найбільш точно й адекватно зобразити суспільні відносини мовою права, використовуючи різні засоби, прийоми та методи, беручи до уваги те, що вона має певні особливості.

Однією з головних функцій права є регулювання взаємовідносин і поведінки людей у суспільстві з метою інтегрування окремого індивіда в соціальне ціле. Щоб право мало можливість виконати цю функцію, воно повинно стати втіленням здобутого соціального досвіду й мати форму, котра прийнятна для даної культури, тобто бути зрозумілим. У цивілізованій державі юридичні норми не можуть існувати інакше, ніж в особливих мовних формах. Таким чином, мова та право функціонують у тісному взаємозв'язку.

О.В. Стратонова, консультант
першої Херсонської державної
нотаріальної контори

МОВА ЯК ОСНОВА В КРИМІНАЛЬНІЙ ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

Відповідно до тлумачення, поданого в словнику В. Даля, “мова” — це словесна мова людини по народностях; словник або природна граматики; сукупність всіх слів народу і вірне їх поєднання, для передачі думок своїх; прислівник, що узяв верх над іншим, спорідненим говором, називають мовою; побудова, склад і сам вибір слів при різній їх освіті, дивлячись по предмету, про який говориш і по прийнятому звичаю.

У філософському сенсі мова — це знакова система будь-якої фізичної природи, що виконує пізнавальну та комунікативну функції в процесі людської діяльності. Мова може бути як природною, так і штучною. Якщо говорити про мову юридичну, то вона якраз і відноситься до штучної. Як форма існування і форма вираження мислення, мова водночас відіграє істотну роль у формуванні свідомості. Свідомість не існує й не може існувати поза мовною оболонкою. Мовний знак за своєю фізичною природою

умовний відносно до того, що він позначає, проте обумовлюється соціальним вмістом свідомості, яка в мові виступає як лінгвістичний зміст. Серед функцій мови найважливішими можна вважати ті, які пов'язані з основними операціями над інформацією – створенням, зберіганням і передачею інформації. Оскільки 75 відсотків доказової інформації отримується в вербальному процесі, а фактично вся вона процесуально закріплюється письмово, то мова якраз і складає основу всієї процесуальної діяльності. Але не завжди всі сторони (особи), які беруть участь у кримінальному процесі володіють мовою, якою проводиться розслідування. Тому особа, яка проводить розслідування чи здійснює судовий розгляд, може запросити перекладача, тобто особу, яка володіє мовою, якою проводиться судочинство та володіє мовою особи, котра не володіє мовою судочинства, що залучена відповідно до кримінально-процесуального характеру. На жаль, існує декілька проблем щодо регламентації такої діяльності, а саме: не сформульовано поняття “перекладач”, хоч, на відміну від законодавства 1961 року, у новому кримінальному процесуальному кодексі України в статті 69 зазначено, що у разі необхідності в кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача. На жаль, у КПК не зазначено, у яких випадках перекладач може бути замінений, наприклад, у разі смерті, призову на дійсну службу, розголошення інформації досудового розслідування тощо. Не створено реєстру судових перекладачів, до якого необхідно включити судового перекладача з знаннями основ права. Існують і інші проблеми, які за обсягом доповіді автору не дозволяють їх викласти в повному об’ємі.

На сьогодні автор вбачає необхідним проведення занять з основ правознавства з особами, які запрошуються як перекладач, оскільки специфіка юридичної мови має свої особливості.

І.В. Шевчук, інспектор відділу
планування навчального процесу
навчально-методичного центру
НАВС

ОСОБЛИВІСТЬ МОВИ ЮРИСТІВ

Мова – це унікальне явище в житті й професійній діяльності людини. Вона чітко визначає її національний характер, інтелектуальні та естетичні інтереси; виявляє ділові якості; свідчить про загальний розвиток особистості. Тож знати мову народу, серед якого живеш, – ознака культури й освіченості; знати рідну мову – священний обов'язок; грамотно й етично слугуватися мовою з фаху – норма професійного буття. Мова становить фундамент професіоналізму майбутніх правників. Вона є базою здобуття фаху у вищому навчальному закладі і основним засобом подальшої професійної діяльності. Адже юристи мають говорити не лише вчено (за профілем), але ясно і гарно. Бо слово адвоката, прокурора, судді – сприймається як слово закону. Тому воно має бути зрозумілим, а отже грамотним, правильним, влучним і етичним. Михайло Сперанський писав, що той, хто має справу з людьми, повинен мислити добре, але говорити ще краще.

Красномовство має бути чесним, діловим і високоморальним, проникати в людську душу – в цьому його сила. Стиль мови має обиратися не на власний розсуд, а згідно з умовами мовлення, метою, завданнями, бути простим і водночас високим, впливати на аудиторії,

володарювати над нею. Уміння виступати публічно не приходить само по собі. Цьому треба наполегливо навчатися, оволодівати і відшліфовувати прийоми риторського мистецтва, необхідно добре вивчати мову, збагачувати професійну лексику.

Звісно, мова правників – доволі специфічна. Вона вирізняється вживанням словосполучень дієслівного типу, дієприслівникових і дієприкметникових зворотів, професіоналізмів. В юридичних текстах переважають складні поширені речення.

Оригінальний ритор, популярний юрист-практик Петро Пороховщиків радить: “Віддавайте перевагу коротким реченням. Дотримуйтеся правила, що кожна нова думка вимагає нового речення. Довгі висловлювання мало переконливі”. Готуючи виступ, пам’ятаймо, основну думку треба завжди висловлювати головним реченням, а не підрядним. Створюючи текст виступу, не бажано захоплюватися іншомовними словами, якщо є українські відповідники. Іноді мовці у виступах користуються книжковими словами, маловідомою термінологією. Така мова не сприймається слухачами, втомлює, створює дискомфорт і свідчить про низький рівень промовця. Щоб цього не траплялося, мовець має правильно добирати слова, дотримуватися їх точного значення і доцільного вживання. Особливо коли йдеться про вживання термінів.

Одним з головних чинників ефективного мовлення є знання правил орфоєпії та акцентуації. Загальновідомо, що саме на наголошування слів припадає немало помилок. Це буває тому, що мовець недостатньо обізнаний з фонетичними нормами. Важливим фактором виступу є і дотримання морфологічних норм. Мова у професії юриста має велике значення. Щоб мова правників була бездоганною треба знати основне правило: це професійна достеменність і мовна норма (нормативність). Ці два важливі складники

взаємозв'язані. Бо лише правдиве відображення і грамотне написання достовірних фактів сприяють створенню якісного документа.

Отже, престиж правової професії вимагає глибокої правничої підготовки, бездоганного знання як загальнонавчаної, так і професійної мови. Блискучий ритор, видатний теоретик ораторського мистецтва Марк Тулій Цицерон писав: “Вміння правильно говорити... ще не заслуга, а не вміти – вже ганьба, тому що правильне мовлення, по-моєму, не стільки достоїнство вправного оратора, скільки властивість кожного громадянина”.

Л.Г. Мальована, старший інспектор
юридично-психологічного факультету
ННІЗН НАВС

ЮРИДИЧНІ ТЕРМІНИ ТА УМОВИ ЇХ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ

На сучасному етапі розвитку правової держави однією з найважливіших проблем постає проблема вивчення юридичної термінології, її правильне й раціональне використання професійними юристами. Юридична термінологія є однією з найбільш значущих галузевих терміносистем. Слід зауважити, що термінологія права широко використовується не тільки в професійному середовищі, але і в інших сферах мовної комунікації. Проблеми вдосконалення термінології характерні для багатьох галузей науки. Ці процеси характерні і для юридичної сфери життєдіяльності суспільства, оскільки глибокі соціальні зміни, що відбуваються в Україні в останні роки, зумовили стрімкі темпи правотворчої діяльності. Однак кількісні зміни в цій галузі далеко не завжди означають і якісні, оскільки певні закони та підзаконні акти не

відповідають вимогам юридичної техніки. Тим часом наявність досконалих нормативно-правових актів є однією з ключових умов упорядкованості і стабільності суспільних відносин, що сприяє запобіганню значного числа помилок у процесі реалізації права.

Розвиток української юридичної термінології тісно пов'язаний з історією національного права, законодавства, української державності й української мови. Українська юридична термінологія своїми коренями сягає глибокої дописемної старовини – доби звичаєвого права. Формування юридичної термінології відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Характер і динаміка розвитку юридичного словника залежить від конкретних історичних умов таких, як тип виробничих відносин, співвідношення класових сил, зміни суспільно-державного устрою, міжнародна політика, мовна політика та ін.. На формування юридичної термінології у кожній мові впливали також міжнародні й міжмовні зв'язки.

Юридичний термін – слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення (дефініцію) в юридичній літературі (законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях). Основні ознаки терміна, що відрізняють його від загальноновживаних слів – це системність, точність, прагнення до однозначності, відносна незалежність від контексту, наявність дефініцій, функціональна усталеність, офіційність, стандартизованість, лаконічність, суворості нормативності, стилістична нейтральність, відсутність експресивності, коректність. Таким чином юридична термінологія – спеціальний об'єкт вивчення юриспруденції (зокрема у теорії держави і права), мовознавства і лексикографії.

Юридична термінологія реалізує специфічний набір функцій: 1) номінативна – полягає у побудові

термінологічного значення у формі дефініції, яка узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища; 2) комунікативна – забезпечення специфічних потреб спілкування у сфері законодавства, юридичної науки і практики; 3) гносеологічна – знаряддя і спосіб правового пізнання; 4) естетична – забезпечує якість, точність, однозначність, лаконічність, нормативність, мовно-стилістичну довершеність нормативно-правового акта; 5) культуроносна – полягає у збереженні і передачі юридичних знань і правової культури.

Мова і право мають фундаментальне значення для буття людини. Вимоги мовної досконалості закону, максимальної точності та логічності у викладі правових приписів, однозначності тлумачення й розуміння правових норм, суворості нормативності та стилістичної довершеності зумовлюють надзвичайну повагу всього суспільства до мови законодавства. Для досягнення системності чинного законодавства та єдності його поняттєвої структури слід дотримуватись умов раціонального використання юридичної термінології. Основні серед них такі: 1) уживання термінів у прямому і загальному значенні; 2) простота і доступність у розумінні термінів; 3) чіткість правових понять, однозначність їхнього змісту – необхідні передумови однозначності й справедливості нормативно-правових рішень; 4) усталеність, стабільність у вживанні юридичної термінології; 5) милозвучність і стилістична правильність правових термінів; 6) бажано не вживати терміни-аббревіатури і скорочення, утворені з двох чи більше слів; 7) близьким за змістом правовим поняттям надаються схожі найменування, наприклад, однокореневі (суд – суддя, правосуддя, підсудний, підсудність, судимість, судовий, засуджений, судоустрій, судочинство); 8) відсутність експресивності, емоційного забарвлення.

Отже, тільки завдяки дотриманню вище зазначених умов, можна досягти досконалості мовного втілення нормативного акта та забезпечити його зрозумілість, максимальну доступність тлумачення і застосування. Нині важливим для розвитку української термінологічної системи є активне опрацювання теоретичних проблем, висвітлення такої проблеми, як термінознавство, проведення різноманітних термінологічних конференцій. Досягти мовної досконалості й ефективності законодавства, можна тільки шляхом дотримання умов раціонального використання юридичної термінології. При цьому врахування вищезазначених вимог дозволить забезпечити зрозумілість, максимальну доступність тлумачення і застосування нормативно-правового акта.

А.М. Бондар, студентка магістратури
навчально-наукового інституту
заочного навчання НАВС;

Науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, старший
викладач кафедри юридичного
документознавства НАВС

А.В. Красницька

РОЗВИТОК ПИСЕМНОСТІ В УКРАЇНІ

Історія української мови веде свій початок від праслов'янської мовної єдності (до VI ст. н. е.). Писемність на східнослов'янських землях існує ще до запровадження християнства (свідчення Костянтина (Кирила) Філософа; висновки болгарського проповідника і письменника Чорноризця Храбра). Про існування писемності на Русі свідчать також договори з греками, писані руською мовою

911 і 944 рр., тексти яких вміщено в “Повісті временних літ”. Літописець зазначив, що в руських послів були грамоти, підписані князем.

Основою багатьох слов'янських алфавітів, зокрема, й давньоруського, стала кирилиця. Підґрунтям літературної мови Київської Русі були живі давньоруські говори. Давньоруська мова почала формуватися протягом VI–X ст. із праслов'янської і запроваджувалася в усному, згодом і писемному варіантах задовго до запровадження християнства. На етапі завершення формування Київської Русі її культура збагатилася новими здобутками. Найважливішим серед них була писемність. Археологічні джерела дозволяють відносити час оволодіння східними слов'янами неупорядкованим письмом до IX ст. У цьому переконує “Софійська азбука”, виявлена С. Висоцьким на стіні Софійського собору в Києві. Вона складалася з 27 літер: 23 грецьких і 4 слов'янських (б, ж, ш, щ). Запровадження на Русі християнства сприяло поширенню кирилиці й досконалої слов'янської писемності. Східні слов'яни знали й глаголичний алфавіт, однак значного розповсюдження він не набув.

На існування ранньої слов'янської писемності вказують літописні дані про підписання Візантією договорів з русами в 911 і 944 рр. грецькою та іншою, в даному випадку руською, мовами. Сучасникам було також відомо, що, на випадок своєї смерті, наші предки писали заповіти місцевою мовою. Тільки після масового запровадження християнства в 988 р. на Русі поширюється нова писемність, абетка якої була складена братами Кирилом і Мефодієм і названа за іменем одного з них “кирилицею”, і була південнослов'янським мовним діалектом, зрозумілим і східному слов'янству, що й стало

головною передумовою її поширення на українських землях. У Х–ХІІ ст. писемність переростає в освіту. Володимир Св'ятославич у 988 р. створив школу для навчання боярських дітей грамоті. Аналогічні заклади відкривали Ярослав Мудрий та інші князі. Анна Всеволодівна у 80-х рр. ХІ ст. організувала при Андріївському монастирі чи не першу в Європі школу для дівчаток, де учениці вчилися рукоділлю, шиттю та співам. Князі та чимало бояр були високоосвіченими людьми, знали декілька мов. Вміли читати, писати й рахувати багато купців та ремісників, сотні їхніх написів збереглися на стінах монастирів, церков і ремісничих виробів. Світські вельможі та духовенство широко користувалися бібліотеками, першу з яких заснував у Києві в 1037 р. Ярослав Мудрий. Монах Київського Печерського монастиря Микола Святоша мав велике книжкове зібрання й подарував його монастирській бібліотеці. Ці кладезі мудрості були також у Білгороді, Чернігові, Переяславі та інших містах і напоїли духовними соками не одне покоління.

На духовність наших предків впливала як перекладна, так і оригінальна література з історії, філософії, правознавства. Найосвіченіша людина свого часу, спочатку священик з с. Берестова під Києвом, а потім перший давньоукраїнський митрополит Іларіон написав “Слово про Закон і Благодать” (між 1087–1050 рр.), де прославляв діяльність Володимира Св'ятославича й виступав проти спроб нав'язати Русі духовну зверхність Візантії. З літератури богословсько-морального циклу найвідомішими тоді були перекладений (1073) і оригінальний (1076) “Ізборники”. У другому творі роз'яснювалися норми поведінки людей у різних життєвих

ситуаціях, пропагувалися мир, а також літературні знання: “Добро є, братіє, почитаний книжне”. Напутнім духом пройняте й “Повчання дітям” Володимира Мономаха. У ньому чітко простежується прагнення князя виховати своїх дітей мудрими правителями й захисниками держави. Крім того, у Київській Русі зародився оригінальний літературний жанр – літописання. Практично всі наші знання з історії, соціально-політичного життя наших предків від найдавніших часів і до XII ст., їхні звичаї та обряди почерпнуті з давньоруських літописів. Жоден народ не може похвалитися таким духовним надбанням. А це тільки окремі скалки, що дійшли до нас з багатющої скарбниці Київської Русі. Перший літопис написано у Києві – центрі літературної думки Київської держави. Найвидатнішим літературним твором є “Повість минулих літ” батька українського літописання ченця Печерського монастиря Нестора. Його перша редакція з’явилась у 1113 р. Розповідь в ній доведено до 1110 р. Зміст літопису полягає в з’ясуванні історії східнослов’янських народів і пропаганді благородної ідеї служіння рідній землі. Всього ж протягом XI– XII ст. написано не менше 95 літературних творів. Для продовження і поглиблення освіти при храмах і монастирях, а також у князівських дворах засновувалися бібліотеки. Ярослав Мудрий створив бібліотеку Софії Київської, його син Святослав наповнив книгами комори свого палацу, князь Микола Святоша витратив на книги всю свою скарбницю й подарував їх Печерському монастиреві. Літописи називають волинського князя Володимира Васильовича книжником. Велику книгарню мав один із учнів Феодосія Печерського – Григорій. При церковних і монастирських бібліотеках існували спеціальні майстерні, де переписували або перекладали з

іноземних мов книги – здебільшого церковні, але й філософські та юридичні трактати, твори, які містили відомості зі світової історії, географії, астрономії.

Отже, українська мова є однією з найдавніших індоєвропейських мов. Про це свідчить і наявність архаїчної лексики, і деякі фонетичні та морфологічні риси, які зберегла наша мова протягом віків. Давність української мови доводили ряд вітчизняних та зарубіжних учених: Павел Шафарик, Михайло Красуський, Олексій Шахматов, Агатангел Кримський

О.Д. Вегерук, студентка магістратури
ННІЗН НАВС;

Науковий керівник: старший викладач
кафедри юридичного документознавства
НАВС **Г.П. Проценко**

ЕПІСТОЛЯРНИЙ СТИЛЬ: РОЛЬ І МІСЦЕ В МОВЛЕННЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

Епістолярний стиль початково розглядався лише у контексті використання в родинно-побутових, інтимно-товариських, приватно-ділових листах, щоденниках, записках, мемуарах видатних письменників, громадських і культурних діячів, учених, художніх творах, побудованих як послання або листування персонажів. Наразі значну частину документів, які створюються та отримуються у процесі своєї діяльності юристи, становлять листи. При написанні листів уживається епістолярний стиль мови. Сучасний епістолярний стиль став більш лаконічним (телеграфним), скоротився обсяг обов'язкових раніше вступних звертань та заключних формулювань ввічливості.

Епістолярний стиль, що вживається в офіційних документах, має свою специфіку, свої характерні риси: логічна послідовність викладу, точність, лаконічність, наявність висновків, дотримання певної композиції, звертання до адресата у кличному відмінку, наявність форм ввічливості, вживання стандартних формул вітання, побажання, поради, згоди, відмови, подяки, схвалення, розради, співчуття тощо. Наприклад, офіційні листи мають чітко визначену композицію: початок, що містить шанобливе звернення; головну частину, в якій розкривається зміст листа; кінцівку, де підсумовується написане, та іноді постскрипtum (P.S. – приписка до закінченого листа після підпису).

В українському мовознавстві тему епістолярного стилю висвітлювали К. Ленець, М. Пилинський, Л. Мацько, Т. Радзівська. Функціонування етикетних формул в епістолярії досліджували С. Богдан, А. Демченко. Архітектоніці епістолярних текстів присвячені праці С. Антоненко, О. Геращенко. Про особливості слововживання в епістолярному стилі йдеться у роботах Л. Тарновецької, О. Корніяки, В. Святовець. Для історії української літературної мови надзвичайно важливим є епістолярій перекладачів – активних учасників мовно-літературного процесу, які впливали на формування й розвиток літературної мови.

Епістолярний текст (лист) характеризується певними структурно-композиційними, комунікативними та змістово-тематичними параметрами, властивими іншим різновидам тексту, і в той же час має власні характерні риси: 1) специфічні стандартизовані формули звертань, початку і кінця епістолярного утворення, що надають йому вигляду цільнооформленої одиниці, різноманітні побажання, поздоровлення; 2) директивна спрямованість; 3) наявність питальних та окличних

речень; 4) повідомлювані формули; 5) викладення змісту від першої особи та залучення займенників і дієслів другої особи, звернення до конкретного адресата.

У сучасній лінгвостилістиці епістолярний стиль та його місце в системі функціональних стилів сучасної української літературної мови визначається по-різному. На проблему визначеності / невизначеності епістолярного стилю в мовознавстві вказують: Е.Виноградова, А.Кецба та інші. Думки вчених стосовно теоретичної природи та семантичного об'єкта епістолярного стилю далекі від однастайності. Проте видається правильним підтримати позицію тих учених, які виділяють епістолярний стиль як окремий функціональний стиль української літературної мови. Це, зокрема, Л.А. Булаховський, І.К. Білодід, П.П. Плющ, Л.І. Мацько, П.С. Дудик. Усі вони, звичайно, пов'язують епістолярний стиль із листуванням, хоча й тут існують деякі нюанси. Так, П.П. Плющ зауважує, що "епістолярний стиль характерний для приватного листування, щоденників, записних книжок, календарних заміток тощо". М.А. Жовтобрюх не лише пов'язує його з різними типами листування, а й із художніми та публіцистичними творами, написаними у формі одного чи кількох листів до окремих осіб або груп людей. К.В. Ленець та М.М. Пилинський епістолярний стиль пов'язують передусім із приватним, приватно-діловим (приватно-офіційним) та офіційно-діловим листуванням. Б.А. Шарпило звертає увагу на те, що епістолярний стиль – це явище міжособистісного мовного спілкування у формі взаємного обміну листами. На думку Л.І. Мацько, епістолярний стиль обслуговує як офіційно-ділове, так і приватне, родинне та інтимне спілкування.

Наприкінці варто зазначити, що наразі листи складають значну частину юридичних документів, тому епістолярний стиль як повноцінний функціональний

стиль української літературної мови потрібно обов'язково вивчати фахівцям-юристам.

К.Ю. Вітюк, студентка магістратури
юридико-психологічного факультету
ННІЗН НАВС;

Науковий керівник: кандидат філологічних
наук, доцент, доцент кафедри юридичного
документознавства НАВС

С.А. Юлдашева

ПЕРШІ ПАМ'ЯТКИ ПРАВНИЧОЇ ПИСЕМНОСТІ

Право та судочинство були характерними ще для праслов'ян у період спільної історії. Форми, що тоді встановилися у сфері права і регулювали суспільне життя, протягом багатьох наступних століть продовжували обслуговувати потреби феодальних держав, які постали на слов'янських землях.

Українські дослідники, які аналізують історію становлення національної правничої термінології, зокрема її функціонування в актових книгах, універсалах та іншій офіційно-діловій документації цього часу (В.Й. Горобець, В.А. Передрієнко, Л.Л. Гумецька, Л.В. Ажнюк та ін.), доходять висновку, що саме слов'янська спадщина є найважливішим фактором розвитку правничої термінології, що виражається передусім у розвитку успадкованого від праслов'ян звичаєвого права. Висока питомість термінологізованої лексики, яка має спільнослов'янську основу, присутня в українських документах цього часу: *судъ, справа, протестъ, розискъ, неодкладное слѣдствие, свѣдитель, признавати, признания, вызнати, винитися, повинную дати, радитись, розсудити, присуждати* та ін.

Важливо, що названі термінопоняття охоплюють різні сфери судочинства: провадження слідства – *обыскъ, розискъ, слѣдствие* та ін.; ухвалення судового рішення – *розсудити, радитися* та ін.; оформлення судової справи – *слушання, засідання* та ін.

Не менш важливою у формуванні національної юридичної термінології є роль запозиченого елемента. Ми поділяємо погляд, що поповнення лексико-семантичного фонду мови іншомовними запозиченнями чи інтернаціоналізмами є інструментом збагачення мови і в жоден спосіб не суперечить функціонуванню рідномовного елемента.

У староруський та староукраїнський періоди мова права відчула іншомовні впливи з класичних (латини та греки), західнослов'янських (головним чином польської та чеської), а також західноєвропейських мов (передусім німецької).

Імпульсом для появи латинських запозичень як у західних, так і у східних слов'ян стало прийняття християнства у латинському віросповіданні. Це передусім церковний стан, духовенство, а в кінці середньовіччя – юристи та судочинство.

До староукраїнської (і староруської) мови латинізми початково переходили через грецьку, що перейняла частину латинської лексики. У XIV – XVII століттях латинізми запозичуються або безпосередньо, або за посередництва інших мов, у тому числі польської. Так, грамоти галицько-волинських князів XIV ст. були написані багатою полонізмами староукраїнською мовою. Саме через мову грамот до староукраїнської проникали елементи польських зразків (І.І. Огієнко, В.Й. Горобець, В.А. Передрієнко, Л.Л. Гумецька, Л.В. Ажнюк та ін.).

Іншим джерелом поповнення лексико-семантичного юридичного фонду української мови є германізми, що

запозичуються через посередництво польської мови. З XIII ст. у Польщі внаслідок німецької колонізації починають з'являтися так звані "німецькі мовні острови". Німецькі поселенці принесли генетично властиву їм мову та магдебурзьке право.

Проте в кінцевому результаті німецькі запозичення виявилися не такими стійкими, як латинські: нині можна говорити швидше про їх спорадичність, а не регулярність.

Як бачимо, у наявності іншомовних запозичень важливу роль відіграють екстралінгвальні фактори. Значна участь латини, особливо в юридичній лексиці української мови, є наслідком впливу римського права на формування польської, а потім і української національних правових систем. У понятійній системі римлян, що стала готовим зразком, уже функціонували дефінітивно визначені терміни, які складали понятійну сітку. Користування масивом термінів латинського походження було спричинене також і бажанням держав спільно творити європейську правову систему.

В.О. Красницький, студент ННІПП НАВС;
Науковий керівник: кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін ННІПП НАВС **Г.В. Янковська**

УЖИВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку української термінології характеризується стрімким збільшенням кількості запозичень. Як зазначає Н.С. Трач, на законотворчому етапі відбувається запозичення іншомовних термінів, оскільки Україна намагається узгодити національне законодавство з

нормами європейського права, що потребує відповідного термінологічного інструментарію.

Загальновідомо, що іншомовна лексика потрапляє до словникового складу мови внаслідок науково-культурних, політичних, військових, торговельних контактів народу-носія з іншими народами. Запозичення проникли в усі мікротерміносистеми. Вчені-філологи (Т. І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк) прийшли до висновку, що запозичені з інших мов слова у галузевих мікросистемах посідають близько 40 %. Джерелами стали латинська, грецька, французька, німецька, польська, англійська, голландська, італійська та інші мови. Запозичення з цих мов пов'язані з філософією, юриспруденцією, медициною, астрономією, географією, технікою, літературознавством, мовознавством тощо. Збагачуючи українську мову, збільшуючи її виражальні можливості та придатність як засобу спілкування в суспільстві, запозичені слова поступово втрачають свій іншомовний характер, підпорядковуються законам фонетики та граматики української мови.

Потрібно зауважити, що в складі термінологічної лексики права України домінують слова, утворені на ґрунті української мови, водночас досить велику кількість складають запозичені терміни. У кодексах України багато позначених словами іншомовного походження правових категорій є сталими, визначеними й зрозумілими термінами і термінологічними сполученнями.

На сьогодні у законодавчих актах функціонують такі запозичені терміни: а) у Конституції України – суверенітет, континентальний шельф, конфіденційна інформація, референдум, демократія, депутат, мандат, фракція, блок, сесія, генофонд, експлуатація, президент, коаліція, позиція, прем'єр-міністр, імпічмент, юстиція, реорганізація, вето тощо; б) у Цивільному кодексі України – цивільний, нотаріус, репутація, компетенція, ліцензія, офіс, банк,

реорганізація, кредитор, реципієнт, реєстрація, демонтаж, альтернативний, депозит, гарантія, принципал, аванс, іпотека, біржа, аукціон, паспорт, сертифікат, контракція, ресурс, бартер, рента, лізинг, ломбард, імпорт, сервітут, емфітевзис, суперфіцій тощо; в) у Кримінальному кодексі України – територія, диверсія, бандитизм, рецидив, санкція, гауптвахта, інспекція, конфіскація, документ, резидент, ліквідація, конфлікт, порнобізнес, референдум, фальсифікація, реєстр, бюлетень, бланк, трансплантація, легалізація, амністія, наркоманія, тероризм тощо; г) у Кримінальному процесуальному кодексі України – кримінальний, процесуальний, юрисдикція, реєстр, прокурор, екстрадиція, адвокат, експерт, спеціаліст, секретар, інформація, презумпція, ініціатива, конфіденційний, ідентифікація, компенсація, факсимільний, амністія, санкція, антитерористична операція, апеляція тощо.

Слід вказати, що не завжди виправданою є поява іншомовних слів на місці українських відповідників. Порівняйте звучання деяких запозичень з українськими словами: *офіс* – *установа*, *фундація* – *заснування*, *референт* – *помічник* тощо. Правда, з часом іншомовне слово може закріпитися за одними сферами вживання, а українське – за іншими. На жаль, українські законодавці у переважній більшості випадків без будь-яких підстав надають перевагу іншомовній термінології. Часто можна зустріти конструкції, в яких немає українських слів, наприклад, *банк-емітент*, *інтегральна мікросхема*, *компенсаційний лізинг*, *комерційна субконцесія*, *голографічний елемент*, *інвестиційної політика* тощо.

Взаємозбагачення мов було, є і буде. Хто бореться проти запозичень взагалі, той намагається припинити течію сильного потоку піщинкою, – зауважив відомий філолог Ф.П. Філін. Проте боротьбу за чистоту мови необхідно вести, але не проти іншомовного слова, а проти його неправильного

використання, а також – проти використання його без потреби. Важливо, щоб значення іншомовного слова було зрозумілим, не набувало потворних форм, було науково обґрунтованим, а його використання було об’єктивною необхідністю.

Г.В. Янковська, доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін ННПП НАВС, кандидат філологічних наук, доцент;

Б.С. Панченко, студент ННПП НАВС

ЗНАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Правову належність особи до держави визначає громадянство. Відповідно ст. 9 Закону України “Про громадянство України” однією з умов прийняття до громадянства України є володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування. Щодо процедури перевірки володіння або розуміння державної мови осіб, які хочуть отримати громадянство України, то маємо лише одну правову норму. Відповідно до Указу Президента України “Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень” від 27 березня 2001 року № 215 про наявність необхідних знань з української мови свідчать: або документ про володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування, який видається в Україні керівником навчального закладу, місцевим органом виконавчої влади України або виконавчим органом місцевого самоврядування; або копію атестата чи витяг із залікової відомості диплома – для особи, яка має документ про

закінчення навчального закладу з вивченням української мови. Утім, наприклад, на підставі чого виконавчий орган місцевого самоврядування надає відповідний документ щодо володіння державною мовою такою особою та на підставі яких критеріїв він визначає, володіє чи розуміє державну мову особа – це все залишається незрозумілим.

Наразі у Верховній Раді України зареєстрований законопроект № 4569 від 26.03.2014 “Про внесення змін до Закону України “Про громадянство України” щодо спрощення порядку прийняття до громадянства України”. Зокрема для осіб – громадян Російської Федерації, які на знак протесту проти протиправної окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь виходять з громадянства Російської Федерації, пропонується спрощений порядок прийняття до громадянства України. При цьому навіть незнання державної мови не є підставою для неприйняття до громадянства. Але запропоновано зобов’язати таких осіб протягом двох років все-таки вивчити державну мову та скласти потім відповідний автоматизований тест, що визначає рівень володіння державною мовою або її розуміння, достатній для спілкування. До речі, передбачено, що такий тест розробить Національна Академія Наук протягом трьох місяців з моменту набрання чинності закону. А вже недотримання цього зобов’язання вважається підставою до втрати громадянства України.

Варто зазначити, що ключовою умовою набуття громадянства більшості країн світу є знання державної (офіційної) мови. Так, наприклад, у Латвії для отримання громадянства потрібні знання латиської мови. Відповідно до Правил Кабінету Міністрів Латвійської Республіки № 973 від 2013 року “Правила про

встановлену Законом про громадянство перевірку знання латиської мови, основних правил Конституції Латвійської Республіки, тексту державного гімну, знань історії та основ культури Латвії” перевірка знань державної мови складається з усної та письмової частин, під час яких перевіряють володіння чотирма мовними навиками: слухання, говоріння, писання, читання.

Відповідно до Постанови Уряду Естонської Республіки від 20.03.20008 № 68 “Умови суміщення іспиту з естонської мови для осіб, які клопочуть про громадянство та здачу рівневого іспиту з естонської мови, а також порядок проведення іспиту” особа, яка хоче отримати естонське громадянство має знати державну мову не нижче від рівня B₁. Для іноземців, які планують отримати громадянство Молдови рівень володіння державною мовою визначається відповідно до Положення про оцінку мовної компетенції і визначення рівня володіння державною мовою іноземцями, які клопочуть про надання права на постійне перебування у Республіці Молдова, затверджене постановою Уряду Молдавської Республіки від 11.07.2011 № 524. При цьому розрізняють два рівні володіння державною мовою: незадовільний та середній.

У США легальні іммігранти, які мають право на отримання громадянства, повинні скласти іспит з основ громадянства та продемонструвати вміння читати і писати англійською мовою. Велика Британія посилює імміграційне законодавство, вводячи до потенційних кандидатів на роботу в країні особливий тест на знання англійської мови, історії країни та традицій. Під дію нової норми потрапляють фахівці високої і середньої кваліфікації, які мають право після тривалого перебування в країні звертатися із заявою про надання дозволу на постійне проживання. Відтепер іммігранти з

країн, що не входять до Євросоюзу, бажаючи працювати у Сполученому Королівстві, повинні проходити складний тест, який відповідає випускному іспиту середньої британської школи.

Як бачимо, володіння державною (офіційною) мовою є необхідною умовою набуття громадянства. В українському законодавстві з порушеного питання маємо чимало прогалин, багато декларативних правових норм. З метою формування дієвого та ефективного мовного законодавства України потрібно обов'язково: дати у законодавстві тлумачення поняття «володіння державною мовою»; описати процедурні питання перевірки відповідних знань (суб'єкт перевірки, форма, строки проведення, особливості перевірки та оголошення результату, отримання відповідного документа тощо); розробити відповідні завдання для перевірки рівня знань державної мови (тести, відкриті запитання та ін.).

А.М. Ткаченко, студентка Херсонського державного університету;

Науковий керівник: старший викладач кафедри галузевого права Херсонського державного університету **А.О. Гавловська**

ЮРИДИЧНІ ФІКЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ПРО РЕЛІГІЙНУ БЕЗПЕКУ

Зміна напрямів суспільного і державного розвитку диктує необхідність пошуку більш адекватних засобів регулювання та координації суспільних відносин, формування нового погляду на використовуваний у правовому житті інструментарій, який вже апробований практикою і може використовуватися для підвищення

ефективності механізму дії права. До таких інструментів належить правова фікція, яка достатньо широко застосовується в матеріальних і процесуальних галузях українського права.

Юридична фікція – закріплений в нормативно-правових актах нормативний припис, який використовується в юридичній практиці у вигляді специфічного способу (прийому), що виражається у визнанні відомого неіснуючого факту існуючим або, навпаки, існуючої обставини неіснуючою.

Аналізуючи деякі законодавчі акти, які регулюють питання релігійної безпеки в Україні, слід зазначити, що і в них застосовується такий тип нормативних приписів. Так, відповідно до ст. 13 Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” релігійна організація визнається юридичною особою з дня її державної реєстрації. Релігійна організація як юридична особа користується правами і несе обов’язки відповідно до чинного законодавства і свого статуту (положення). Власне “юридична особа” є уявною теоретично-правовою конструкцією, адже на відміну від поняття “фізична особа” не має конкретного зовнішнього вираження, однак є об’єктивно необхідною у праві. Прикладом юридичних фікцій також є поняття “релігійні організації”, “релігійні громади”, “релігійні об’єднання”, “громадські об’єднання” тощо. В Указі Президента “Про Стратегію національної безпеки України” також зустрічаємо дану юридичну фікцію, а саме в пункті 4.2.1. зазначено, що “Захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном”.

Одним з критеріїв класифікації фікцій є джерело їх виникнення. Так можна виділити фікції, закріплені в

Конституції України. Так, ст. 35 Основного Закону України закріплює, що ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

В теорії також існує поділ фікцій на два види: конструктивні і деструктивні. Використання саме таких термінів, як “конструктивний” і “деструктивний” щодо визначення якості правової фікції обумовлено їх змістом. Конструктивний означає плідний, той, що може бути покладений в основу будь-чого, тоді як деструктивний – руйнуючий нормальну структуру будь-чого. Прикладом конструктивної правової фікції в законодавстві, що забезпечує релігійну безпеку може бути положення ст. 20 Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації”, в якій закріплено, що “у разі припинення діяльності релігійної організації майнові питання вирішуються відповідно до її статуту (положення) і чинного законодавства”. Стосовно деструктивних фікцій, то прикладом може бути положення п. 19 Указу Президента “Про воєнну доктрину України”, відповідно до якого Україна вважає намірами або діями інших держав такі дії, що створюють умови для виникнення воєнного конфлікту та застосування воєнної сили проти непроведення загальної або часткової мобілізації в разі розгортання військових формувань поблизу державного кордону України.

Є.А. Радчук, студентка Херсонського державного університету;
Науковий керівник: Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Херсонського державного університету, доктор юридичних наук, професор **В.М. Стратонов**

ПРОЯВИ МОВНОЇ КСЕНОФОБІЇ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сьогодні серед розмаїття негативних соціально-психологічних явищ, що спостерігаються у нашому молодіжному середовищі, прояви ксенофобії посідають не останнє місце. Адже незважаючи на те, що молодь характеризується як толерантна, мобільна та відкрита до змін категорія суспільства, на жаль, в силу свого психічного розвитку саме вона є більш схильною до крайніх проявів ксенофобії, що можуть проявлятися в активних агресивних діях. Взагалі поняття “ксенофобія” (з грецької “xenos” – чужий та “phobos” – страх, боязнь) розуміють як хворобливий нав’язливий страх перед незнайомими обличчями (медичний аспект) або як ненависть, нетерпимість до будь-чого чужого, незнайомого, іноземного. Такі вчені, як Кроз М.В. та Ратинова Н. А. розглядають це явище як “негативне, емоційно насичене ірраціональне за своєю природою (що маскується псевдорациональним обґрунтуванням) ставлення суб’єкта до певної людської спільності та її окремих представників – “чужинців”, “інакших” тощо”. Тобто це означає, що причинами досліджуваного явища є не сама протидія ситуації (“чужинцям”), а традиційно усталене часом ставлення до неї.

Яскравим прикладом прояву молодіжної ксенофобії є загострення мовного питання в Україні, яке ми спостерігаємо з дня підписання президентом України Закону “Про засади державної мовної політики”, який розширив статус російської мови. Саме з цього моменту українське молодіжне суспільство, як і вся Україна, розділилося на два табори: україномовні громадяни та російськомовні. Незважаючи на контактність, гнучкість, цікавість до нового, інтерес до закордонного, в тому числі і до іноземних мов, все ж таки більшість української молоді виступає за єдину державну мову. Згідно з результатами дослідження соціологічної служби Центру Разумкова та соціологічної групи “Рейтинг” щодо питання про статус мов, то 56,5 % від усієї кількості опитаних висловилися за єдину державну мову - українську, а 37,6 % опитаних готові підтримати варіант, за яким українська та російська – дві державні мови.

Отже, враховуючи гостроту проблеми, для її вирішення пропонуємо: 1) запровадити на базі середніх навчальних закладів проводити круглі столи, позаурочні виховні години з розвитку толерантності серед молоді; 2) розробити та прийняти закон “Про антиксенофобну політику держави”; 3) внести зміни до Закону “Про національні меншини в Україні” щодо визначення їх статусу, статусу їх мови та визначити відповідальність за порушення мовної політики в Україні, враховуючи стандарти ОБСЄ, Ради Європи і Європейського Союзу; 4) здійснювати збір та облік статистичних даних про кількість злочинів на ґрунті мовної нетерпимості та кількість потерпілих від них; 5) скоординувати діяльність вітчизняних правоохоронних органів і громадських організацій, що здійснюють моніторинг прояву мовної

ксенофобії в українському молодіжному середовищі; 6) збільшити обсяги соціальної реклами, телепередач, спрямованих на формування правосвідомості громадян щодо запобігання проявам мовної дискримінації серед молоді та дітей; 7) інформувати населення про правові основи запобігання та протидії злочинам, що вчиняються на ґрунті мовної нетерпимості та попередження використання у ЗМІ “мови ворожнечі”; 8) залучати громадські установи, управління у справах сім'ї, молоді та спорту, управління з питань реклами, управління преси та інформації до реалізації діяльності щодо попередження мовної ксенофобії; 9) для оперативного реагування на повідомлення про неправомірні дії працівників міліції, які стосуються порушення мовних прав громадян, розмістити в ЗМІ, на рекламних щитах інформацію про дію телефонів довіри УМВС; 10) продовжувати моніторинг діяльності молоді, яка ґрунтується на формуванні їх мовної політики; 11) забезпечити недопущення мовної дискримінації з боку посадових і службових осіб; 12) створити для координації діяльності державних органів щодо протидії мовній ксенофобії спеціальний державний орган, що забезпечив би виконання державних програм, спрямованих на попередження і боротьбу з проявами мовної нетерпимості в молодіжному суспільстві та державі.

А.Г. Денисюк, курсант навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів громадської безпеки та Національної гвардії України НАВС;

О.О. Івашко, курсант навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів громадської безпеки та Національної гвардії України НАВС;

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент кафедри юридичного документознавства НАВС

Н.В. Стратулат

ПИТАННЯ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Питання мовної ситуації в Україні завжди було актуальним. Нині вивчення функціонування української мови для забезпечення комунікації на всіх суспільних рівнях є вкрай важливим.

Парадоксальність мовної ситуації в сучасній Україні, на нашу думку, полягає в тому, що мова етнічної більшості, яку Конституція проголосила державною з усіма наслідками, які б мали бути, в умовах українсько-російської двомовності насправді й досі залишається в статусі мови меншості сучасного українського суспільства.

Розпочатий після отримання суверенітету процес “українізації” суспільства, як показав час, не перетворився на поступальний, не переріс у потужну тенденцію, і сьогодні, мабуть, є підстави говорити про відступ із завойованих на початку 90-х рр. позицій. Надія перших “незалежних” років на те, що під впливом соціально-політичних перетворень, повсюдного й повсякчасного вивчення української мови, яке масово охопить

співвітчизників, моноліт російськомовності поступово буде “розмито”, що переважна більшість російськомовних українців та громадян України інших національностей ставатимуть щораз лояльнішими до своєї державної мови й невдовзі говорити українською правильно стане престижним, – сьогодні видається доволі ілюзорною. З “парадового боку” ситуація є такою: у нове тисячоліття українська мова входить у довговиборюваному почесному статусі державної мови, друга серед слов'янських за кількістю носіїв, зі сформованим літературним стандартом, кодифікованим правописом, з відповідним (нехай і не надто численним) видавничим – навчальним і довідковим – забезпеченням у царині україномовної освіти. Реальна мовна ситуація й стан української національної мови на її сучасному етапі є дещо іншою.

Протягом останніх років українізацію помітно пригальмовують такі явища, як обережність державної політики в мовній сфері, прагнення до уникнення радикальних заходів. Відсутність культурно-мовного протекціонізму для української мови, україномовної друкованої продукції засобами податкової політики тощо. Відсутність спеціальних державних органів, які б здійснювали вироблення мовної політики і стежили за її дотриманням. Варто зазначити та проаналізувати основні тенденції змін мовної ситуації, а також висвітлити головні риси концепції державної мовної політики у незалежній Україні.

Розгляд мовної ситуації в нашій країні, переконливо свідчить, що державна українська мова із часу прийняття Закону України “Про мови в Українській РСР” і за час незалежності України державною фактично так і не стала. Необхідних заходів з ліквідації наслідків примусового

зросійщення українського народу протягом попередньої третини тисячоліття вжито практично не було. Вимоги патріотично свідомої громадськості було фактично проігноровано чиновництвом майже в усіх галузях і на всіх рівнях владної вертикалі. Необхідні умови для всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя в Україні, як того вимагає чинне законодавство, створені не були. Особливо це стосується сучасних галузей людської діяльності. Унаслідок цього українська мова, яку визнала рідною переважна більшість населення України, майже 70 відсотків (67,5%), поступово втрачає статус державної і фактично витісняється російською мовою.

Тарас Шевченко був переконаний, що поки жива мова в устах народу, доти живий і народ, що нема насильства більш нестерпного, як те, яке прагне відняти народу спадщину, створену численними поколіннями його предків. Ці Кобзареві думки споріднені з роздумами визначного педагога К.Ушинського, який наголошував, що можна відібрати в народу все – і він усе може повернути; але якщо відібрати мову – він ніколи вже більш не створить її; якщо вимерла мова в устах народу – вимер і народ. Ще раз переконуємося, що не може бути українського народу без української мови, як не може бути незалежної держави на ім'я Україна з народом, який би називався інакше, ніж український, і говорив би мовою іншою – не українською. Бо такий народ і така держава повинні тоді називатися інакше.

Цілком очевидно, що саме в цьому, у політичному значенні мови як найважливішого чинника націотворення і державотворення, полягає головна причина і шаленого тиску на українську мову, і політичних спекуляцій довкола

її місця та ролі в реальному житті нашого суспільства. І завданням та обов'язком кожного громадянина української держави є збереження, відтворення та розвиток української мови як однієї з найважливіших ознак та однієї з найцінніших скарбниць нашого народу.

Ю.В. Князєв, курсант ННПФПГБ та Національної гвардії України НАВС;

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент кафедри юридичного документознавства НАВС **Н.В. Стратулат**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

На сучасному етапі розвитку правової держави однією з найважливіших проблем, постає проблема вивчення юридичної термінології, її правильне використання професійними юристами, а також проблема умов її раціонального використання. Від точного значення терміну, ужитого в тексті нормативно-правового акта, залежить доля, а іноді й життя багатьох людей.

Особливо ж нагальною є потреба в загальновизнаній правничій термінології, яка є не лише формальним атрибутом державності, а й орієнтиром для розв'язання інших термінологічних проблем. Власне, проблема української правничої термінології водночас відображає як мовно-етнічний, так і державно-правовий розвиток нашого суспільства. А її розв'язання прискорить багато процесів,

які є необхідною умовою нормального функціонування всіх державних і громадських інститутів.

Правознавство, як і будь-яка інша наука, оперує цілою низкою спеціальних термінів і визначень, використовує чималий професіональний словниковий запас. Довготривале функціонування в нашому законодавстві й судочинстві російської мови нині зумовлює поняттєву неузгодженість термінів, що може спричинити комунікативну неточність, невиправданість.

У зв'язку з набуттям українською мовою статусу державної виникла нагальна потреба формування власне української термінології. Спеціалісти-правники, і, в першу чергу, вчені, Комітет наукової термінології НАНУ, відділ термінології Інституту української мови НАНУ та інші займаються розробкою української правничої термінології. Однак невирішених питань у цій галузі існує чимало. Розглянемо на прикладі деякі з них.

Щодо невизначеності застосування юридичної термінології, не можна оминати увагою використання групи термінів, близьких за значенням, яка включає терміни “договір”, “контракт”, “угода”. Усі вони означають певний документ, у якому дві або більше осіб дійшли згоди щодо певних питань, які складають суть самого документу.

Більш-менш чітко визначено застосування цих термінів у трудовому праві. Договір є основною формою домовленості працівника з роботодавцем щодо певної роботи й оплати за неї. Контракт є особливою формою договору, яка може застосовуватися тільки в передбачених законодавством випадках. А трудова угода є документом, за яким особа виконує певну роботу у визначений строк, але у вільному режимі, й отримує оплату цієї роботи.

Вдасне, трудова угода – це договір підряду в трудовому праві. У цивільному й господарському праві такого чіткого розмежування застосування цих термінів немає.

У Цивільному й Господарському кодексах зустрічається лише термін “договір” як документ майново-господарських зобов’язань, направлених на виникнення, зміну або припинення правовідносин між особами. Але це визначення підходить і до термінів “контракт” та “угода”. І якщо суб’єкти назвуть свій договір угодою або контрактом, це не буде порушенням законодавства. Але й точної визначеності в цьому питанні досі не існує. Діловою практикою склалося так, що контрактом називають договори у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Хоча, знову ж таки, не буде помилкою назвати такий документ договором чи угодою.

Щодо застосування терміну “угода”, то тією ж діловою практикою сформульовано правило, що угодою називають документ, яким вносяться певні зміни та доповнення до існуючого договору (додаткові угоди до договору). Жодних законодавчих правил щодо застосування в конкретних випадках вищезазначених термінів знову ж таки немає.

Отже, правова термінологія повинна бути сталою, не допускати багатозначного читання й розуміння; терміни мають бути усталеними, їх зміст не повинен змінюватися з прийняттям кожного нового закону. Текст нормативного акта не повинен допускати вживання іноземних слів і термінів при наявності рівнозначних слів і термінів в українській мові за умови, що вони є природними для української сучасної термінології. Необхідно також повністю виключити вживання росіянізмів, що, на жаль, досить часто зустрічаються в українському законодавстві.

Тільки за умов тісної співпраці мовознавців, лінгвістів, котрі мають дати мовну оцінку термінам, визначити їх нормативність чи ненормативність, узгодженість чи відхилення від нормативів української мови; юристів, які розуміють логіку утворення термінів, тонкощі вживання їх у повсякденній практичній діяльності, а також усвідомленою потребою українського суспільства, можливе унормування термінології законодавства, виявлення певних проблем у цій галузі та вчасна їх ліквідація або зменшення.

О.О. Баркар, лаборант кафедри
галузевого права Херсонського
державного університету

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МОВНОГО ХАРАКТЕРУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗБУДОВИ ЗАКОНОДАВСТВА

Навіть із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України не зникла потреба приведення його відповідно до загальновизнаних принципів і стандартів. На жаль, не були враховані наукові розроблення і рекомендації не тільки провідних спеціалістів у галузі права, а й поряд із цим спеціалістів-філологів і лінгвістів. Така необхідність пояснюється не тільки прагненням до вдосконалення форми закону, а й диктується власне мовною ситуацією в державі, адже тривалий час спостерігається негативне явище білінгвізму, детерміноване історичними умовами. У ст. 10 Конституції України закріплено, що державною мовою в Україні є українська мова. Рішенням Конституційного Суду України

від 14 грудня 1999 року визнано, що під положенням Конституції, за яким “державною мовою в Україні є українська мова”, слід розуміти, що ця мова як державна є обов’язковим засобом спілкування на всій території України під час здійснення повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування (мова актів, законів, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом. Таким чином, положення Конституції зобов’язують застосовувати українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб у діловодстві органів державної влади. Безумовно, що розроблення законодавчого акта повинно супроводжуватися досконалим знанням національної мови, залученням спеціалістів у галузі філології.

Однак неупереджений погляд на процеси розроблення, прийняття нормативно-правових актів, кримінального процесуального зокрема, дозволяє констатувати парадоксальну ситуацію: повного розуміння необхідності нового законодавства в багатьох авторів поєднується з деяким мовним нігілізмом, нехтуванням того, що мова є єдиним будівельним матеріалом, з якого створюється правова матерія, “без мови не може бути правового регулювання”.

Засобами створення форми законодавчого акта є засоби системи і засоби мови. Засоби системи і мови тісно пов’язані між собою, вони переходять і доповнюють один одного. Логічність побудови законодавства не уявляється без логічності його мови і навпаки. Працюючи над законодавчо-технічними засобами і використовуючи їх як засоби своєї праці, законодавець використовує тим самим форму законодавства і остаточно завершує його зміст, а

відповідно і самі правові норми. Чим досконаліша форма закону, тим сильніший вплив права на людей. Кропітка робота над формою – одна з умов законодавчої творчості. Законодавець, що не володіє всіма технічними засобами, не в змозі створити досконале право, хоча його думки будуть значними, актуальними. Законодавець повинен прагнути до найбільш повного приведення форми у відповідність з його метою. Техніка законодавця – це показник законодавчої майстерності. Тому під час розроблення закону необхідно використовувати прийоми юридичної техніки, розроблені теорією держави та права з урахуванням мовних правил.

Х.В. Давидюк, студентка Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін ННПП НАВС, кандидат філологічних наук, доцент **Г.В. Янковська**

ДЕЩО ПРО ТЕРМІНОТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

У період становлення правової держави постає питання вивчення юридичної термінології, її правильного використання як професійними юристами, так і майбутніми фахівцями. Особливу увагу при цьому звертають на лексико-семантичні та словотвірні особливості термінотворення. В основу лексико-семантичного аспекту термінотворення покладено обґрунтування різних шляхів входження термінологічних одиниць у мову. Так, на думку Л.І. Чулінди, словниковий

склад української юридичної термінології формується з різних джерел, які умовно можна поділити на 5 груп: 1) запозичення латинських термінів і правових понять, які стали підґрунтям для термінології різних правових систем (апеляція, алібі, документ, реформа); 2) використання термінів з нормативно-правових актів Київської Русі (закон, суддя, свідок, карати); 3) надходження термінології з розвинутих сучасних правових систем (контрабанда, бартер, монополізм); 4) існування термінології нормативно-правових актів України (конституції, законів, кодексів), міжнародних документів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 5) джерелом нових термінів може бути перекладацька діяльність. Перекладач може: а) передати іншомовний термін, якого немає в українській мові, засобами українського алфавіту, б) дати описову конструкцію правового поняття українськими словами, які утворюють терміносполучення.

Неоціненну роль у формуванні юридичних термінів будь-якої країни у процесі запозичення відіграє перекладацька діяльність (інколи її ще називають джерелом появи нових термінів). Переклад – це не лише намагання передати певну інформацію засобами іншої мови, а й випробування мови перекладу, її здатності передавати думку, висловлену іншою мовою. І якщо в юридичній мові бракує необхідних лексичних одиниць, саме перекладачі першими намагаються створити відповідний лексичний еквівалент. Такий еквівалент можна створити такими способами, а саме: використанням першоджерельного терміна або його транскрибованої версії – пряме запозичення (агент, акція, гарантія, експорт, компанія, компенсація, контракт, ліцензія, менеджер); підбиранням парафрази — роз'яснення; наданням

термінологічного статусу слову загального вжитку — термінотворення.

Перекладач несе велику відповідальність, оскільки термін, створений ним, стає частиною рідної мови і в подальшому продовжує існувати незалежно. У цьому процесі важливо уникати помилкового вживання, тому в пошуках адекватного еквівалента орієнтиром мають бути офіційні тексти інших мов. Саме тому інколи виникає проблема розуміння тих чи інших термінів або їхньої відірваності від загального контексту.

Щодо юридичних текстів відповідна практика діє в адміністрації Європейського Союзу, де юристи перевіряють перекладені тексти, а в Суді Європейського Союзу перекладацька діяльність здійснюється виключно юристами. Запозичення такої практики може бути реальною лише за наявності високої мовної культури юристів; вільного володіння іноземними мовами, синтезованими лінгвістичними та правовими знаннями, навичками їх застосування; розуміння особливостей терміносистем; державної зацікавленості.

Максимальна уніфікація юридичних термінів та понять значно спростить розуміння усіх держав-учасниць нормативно-правових актів, а також полегшить професійне спілкування на міжнародному рівні. Україна вже зробила певні успіхи у розвитку термінологічної справи (поступово опрацьовує різні проблемні питання термінознавства, обговорює їх на конференціях, круглих столах, видає словники юридичної термінів тощо). Разом з тим необхідно продовжувати досліджувати особливості вживання, способи творення правничих термінів, розвивати і вдосконалювати практику цілеспрямованої підготовки кадрів у сфері нормопроекування, важливо забезпечити потребу в якісних україномовних довідниках, тлумачних словниках з юриспруденції.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
Карнаух Г.В., Шевченко Л.Л. Автоматична детермінація омонімічних одиниць на матеріалі текстів нормативно-правових актів	6
Котубей І.І., Рожнова В.В. Оціночні поняття у формулюванні підстав визнання судового рішення таким, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження	9
Кашперська Т.Ц. , Бичкова С.С. Які юридичні факти можуть встановлюватися судом з метою охорони сімейних прав та інтересів?	13
Боровська І.А., Чурпіга Г.В. Визначення поняття сторін у справах щодо захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля	15
Рибак В.О. , Токарська А.С. Правнича термінологія як об'єкт уваги кося левицького	18
Пеший Д.А., Удалова Л.Д. Уніфікація нормативно-правової термінології у сфері кримінального провадження	20
Шульга О.В., Савицький Д.О. Встановлення змісту понять “безпосередньо” та “щойно” при вирішенні питання про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину	24
Клименко С.І., Гороховська Т.В. Функціонування норм права у мовних формах	26
Стратонова О.В. Мова як основа в кримінальній процесуальній діяльності перекладача	30
Шевчук І.В. Особливість мови юристів	32

Мальована Л.Г.	
Юридичні терміни та умови їх раціонального використання	34
Бондар А.М., Красницька А.В.	
Розвиток писемності в Україні	37
Вегерук О.Д., Проценко Г.П.	
Епістолярний стиль: роль і місце в мовленнєвій діяльності юриста	41
Вітюк К.Ю., Юлдашева С.А.	
Перші пам'ятки правничої писемності	44
Красницький В.О., Янковська Г.В.	
Уживання іншомовної лексики у законодавстві України	46
Янковська Г.В., Панченко Б.С.	
Знання державної мови як необхідна умова набуття громадянства України	49
Ткаченко А.М., Гавловська А.О.	
Юридичні фікції в законодавстві України про релігійну безпеку	52
Радчук Є.А., Стратонов В.М.	
Прояви мовної ксенофобії в молодіжному середовищі	55
Денисюк А.Г., Івашко О.О., Стратулат Н.В.	
Питання мовної ситуації в Україні	58
Князєв Ю.В., Стратулат Н.В.	
Актуальні питання української термінології	61
О.О. Баркар,	
Деякі проблеми мовного характеру в сучасних умовах розбудови законодавства	64
Х.В. Давидюк, Г.В. Янковська	
Дещо про термінотворення юридичних термінів	66

Наукове видання

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої Дню української писемності та мови

(Київ, 28 листопада 2014 року)

Компютерна верстка: Корольчук В.В.

Підписано до друку _____ Формат _____
Папір _____
Обл.-вид.арк. _____ Ум.друк.арк. _____ Вид.№ _____
Тираж _____ прим. Зам. № _____

Редакційно-видавничий центр
Київського національного університету внутрішніх справ
03035, Київ-35, пл. Солом'янська, 1